

ՀԱՅՐԱՄ
ՍՕՅԵՆ

ՔԻՉ ՄԸ
ԵՐԿԻՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

891.99
U - 80

ՀԱՅԲԵՍ ՍՈՓԵԱՆ

ՔԻՉ ՄԸ ԵՐԿԻՆԻ

1931

ՆԻՒ ԵՈՐԷ

ՏԻԿՈՋՍ
ՊԵՐՃՈՒՀԻՆ

1092-83

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Տրտում նշագ ու խրատման ու քաջի՛ծ կայ
 Ներսես՝ առանց անունի.
 Օ՛հ, իմ կուրծքը՝ տարտամ փաղափ մըն է հըսկայ,
 Ուր՝ ամէն ինչ վէպ մ'ունի:

Սիրտս ծովափի ապառաժ մ'է, որ անդադար
 Կը զգայ ողբերգն անհունին,
 Բայց ըզգացած սրտառուչ երգն այդ՝ չի՛ կրնար
 Արձագանգել լիովին:

Տրտում նշագ ու խրատման ու քաջի՛ծ կայ
 Կրծքիս ներքեւ բաբախում,
 Պիտի երբեք այս գիշերէն սիրտս արթննա՞յ՝
 Նրգելու երգն այդ քագուն...

ՔԻՉ ՄԸ ԵՐԿԻՆՔ

Ես կը սիրեմ տեսնել ամէն տարրի ետեւ
Քիչ մը երկինք, ըլլայ ամպոտ եւ կամ պայծառ .
Երկընքի դէմ՝ քոչունի թեւ,
Բարձր լեռներ ամպածըրար :
Իմ բիքերը՝ գեղեցկութեան դիմաց լարուած քաց մեքենայ,
Չեն կըշտանար
Պատկերելէն սրտիս վըրայ՝
Գըքոտ գմբէթն եկեղեցւոյ զանգակատան
Ու տրտում աստղն առաւօտեան .
Կամ առագաստն հորիզոնին դէմ հեզասահ,
Եւ կամ ամբան պարզ գիշերուայ
Աստեղագարդ
Պատին դիմաց՝
Կանգնած ծառեր ծաղկասաղարդ :
Ես կը սիրեմ տեսնել ամէն տարրի ետեւ
Քիչ մը երկինք,
Ու ես գիտեմ որ ամէն ինչ երկնքի դէմ՝ տրտմութիւն է .
Քանի՜ անգամ սրտի դողով տեսեր եմ ես
Նոր լուսնկան՝
Սեւեր հագած,

Շիրմի հակած
Որբեւայրի կընոջ նըման :
Ես կը տեսնեմ երկինք ամէն տարրի ետեւ .
Ինչ որ գընաց
Եւ ինչ որ կայ ,
Եւ կամ ինչ որ դեռ պիտի գայ ,
Հոգ չէ թէ ի՞նչ ու ինչ գոյնէ ,
Գարնան տերեւ եւ կամ աշնան տերեւ ըլլայ ,
Անկողնին քով՝ իր քաթիկներն իրար բերած
Աղօթածուփ մանկիկ ըլլայ ,
Եւ կամ ակնոցն աչքին պղտոր՝ ծեր ալեհեր
Գըլուխն հակած իր ծունկի սուրբ գրքին վրայ ,
Կամ խրհիթի պատուհանէն աչքերուդ մէջ նայող աչքեր ,
Օ՛ր, ամէն ինչ ու ամէն տեղ ,
Ուր որ աչք կայ , ուր որ սիրտ կայ ,
Էակ ըլլայ , անշունչ ըլլայ ,
Ծառ ու ծաղիկ ,
Աստղ ու լուսին ,
Քու ալ , իմ ալ շըփոք հոգին
Տրտմութիւն է
Ու գեղեցիկ
Եթէ միայն ունի ետին քիչ մը երկինք...

ՎԵՐԱՐԿՈՒՆ

Շատ փոքր էի այն ատեն ես՝
Մահն երբ գըրկեց զիս հայրիկէս .
Այնքան փոքր որ՝ միտքս չի գար ,
Թէ այդ պահուն՝ գիտակցաբար
Արտասուեցի՞ իրեն համար :

Գուցէ երբեք հէ՛ք հայրիկիս
Ծունկերն օր մը չի մանչցան զիս .
Գուցէ երբեք վըզէն իր վէս՝
Զի կախուեցայ քաթիկներէս .
Այն ատեն շատ փոքր էի ես :

Դէմքն իր երբեք չեմ վերջիշեր .
Աչերն գոյգ մը ամբան գիշեր ,
Պեխն ու յօնքերն ծըւէն ծըւէն
Կապոյտ ամպեր էին՝ կ'ըսեն .
Շատ փոքր էի ես այն ատեն :

Ինչ որ միտքս կուգայ հիմա՝
Վերարկու մ'է վիզը քաշեայ ,
Զոր մայրիկըս ամէն գիշեր ,
Զերթ հայրական գորով ու սէր՝
Մահնիս վըրայ կը տարածէր . . .

ՈՂԲ

Հեծկըլտու՛մ մը ու խունկի հոտ .
Նըստեր մոմի լոյսով աղօտ՝
Փունջ կը կապեն փոքրիկ ու ծեր .
Ամբողջ գիշեր չեմ քնացեր :

Յաջորդ աւտու՝ դըրացի տան
Զոյգ դըռները լայն քնացուեցան ,
Ծաղիկներու մէջ գեղեցիկ՝
Առին տարին փունջ մը ծաղիկ :

Թէեւ մօտիկ դըրացիներ՝
Օր մը զիրար չէինք մանչցեր ,
Բայց երթալէն ի վեր ինչո՞ւ
Կը տըլտըլիմ ես ամէն աւտու . . .

Մ Թ Ն Շ Ա Ղ Ն Ե Ր

Ամէն մթնշաղ՝
Աստղ մ'ունի չֆնաղ...

I

Դու տընակ մը՝ դռները փակ
Պատուհանը լուսաւոր,
Ու ես դուրսը՝ փութելու տակ,
Տժգոյն մանուկ մեծաւոր:

Իր մօր տանը վագոդ մանկան
Նըման՝ անհուն կարօտով,
Քեզի՛ եկայ ես ալ նոյնֆան
Յուսալով սէր ու գորով:

«Մուրացկան է, ըսիր, անտուն»,
Վարագոյրըդ փաշեցիր,
Բայց ես նորէն դուրսը՝ ցրտո՛ւն՝
Ըսպասեցի անձանձիր:

Ըսպասեցի բայց ընդունայն
Ու կրծքիս տակ մանկական՝
Հագար ու մէկ դռներ՝ անձայն՝
Մէկիկ մէկիկ գոցուեցան:

II

Ինչո՞ւ հոգիս կը սիրէ քեզ խենթի պէս,
Դու՝ որ սրտիս կսկիծ միայն կը բերես.
Մինչ ուրիշներ կ'այցելեն ինձ ժպտադէմ,
Արդեօք ինչո՞ւ կրկին ես քեզ կը փնտռեմ:

Արդեօք ինչո՞ւ բռնակ ոտով վիրաւոր՝
Կը հետեւիմ միշտ փայլերուդ, եւ դու՝ որ
Կ'առաջնորդես զիս անտառներ մըթաստուեր,
Մինչ ցոյց կուտան լոյս մամբաներ ուրիշներ:

Մինչ ցոյց կուտան ինձ հանգըրուան երջանիկ,
Արդեօք ինչո՞ւ ուղիներէ դարձդարձիկ,
Թողած ետեւս հովանիներ հեշտաւէտ՝
Կուգամ ապրիլ խաչիդ շուֆին տակ յաւէտ...

III

Հորիզոնը խորան մըն է,
Արեւն առկալս ոսկի բուրվառ.
Սիրտս աւերակ տանար մըն է
Վերջալոյսին մէջ բոցավառ:

Սիրտս աւերակ տանար մըն է
Երագներուս մէջ փըլատակ.
Ամէն իրիկուն երբ որ մըթնէ՝
Կ'ըլլայ սէրըս տըխուր կոչնակ:

Կ'ըլլայ սէրըս տրտում կոչնակ.
Ամէն իրիկուն երբ որ մըթնէ՝
Աղօթելու համար՝ միմակ՝
Կուգայ մէկը ներս կը մըտնէ:

Կարօտ հոգիս տանար մըն է՝
Սէրըս անոր արծաթ կոչնակ.
Ամէն իրիկուն երբ որ մըթնէ՝
Ո՞վ կը մըտնէ հոն միամիմակ...

IV

Մըտածումներ, որ կ'արթննան ու խոյս չե՛ն տար,
Երբ լոյսերը մարած՝ կ'ըլլայ գիշերը կոյր,
Եկան՝ որպէս շարան շարան ամպեր մըքար,
Խաւարեցին սէր-արեւը սրտիս թափուր:

Մ'իտքըս երկինք՝ մըտածումներս թույս ամպեր են.
Շանթագալար փոթորի՛կ կայ ներսըս թագուն.
Այդ ամպերէն՝ յիշատակներդ երբ՝ կ'անձրեւեն,
Կ'ըլլայ սէրդ. ծիածան մը հոն թրվըռուն:

Սիրոյդ գողտրիկ բազուկներուն մէջ ծիածա՛ն՝
Սիրտս հոլովուն աշխարհ մըն է երագունակ.
Տենչանքներըս թռչնիկներ են թափառական,
Ըզգոյթանքէն նռնողելու անընդունակ:

Կը սիրէ՛ քեզ սիրտս այն ներմակ ամպին նըման՝
Որ կը սիրէ լուսնի լոյսով լուսաւորուիլ,
Նըման քումայթ վերջալոյսին, որ գիշերուան
Կ'ուզէ քննուշ բազուկներուն մէջ մարմըրի՛լ:

Հորիզոնէն արեւն ինկաւ գիրկն անհունին.
Նըւագները՝ հէֆ ոգիներ՝ կը հեկեկա՛ն.
Գիշերին մէջ կրկնագիշեր մ'ալ իմ հոգին՝
Կարօտե՛ր է տարագնացիկ իր լուսընկան...

V

Պատուհանիս վերեւ՝ տըխուր վարդ մ'է կախուեր.
Շամփուշ քամին կը ծեծէ գայն ապակիին.
Գօս թերթիկներ՝ լուռ ու տըրտում կ'իյնան գետին.
Պատուհանիս վերեւ՝ փետտած վարդ մ'է կախուեր:

Մշուշն Աշնան՝ յոգնակոհակ ովկեանի պէս,
Եկեր դըրանս առջեւ անվերջ կը հեծկըլտայ.
Պարտէզին մէջ ո՛չ ծաղիկ կայ, ո՛չ թռչուն կայ.
Աշխարհն հիմա ալ չերեւար պատուհանէս:

Գարունին հետ ու վարդին հետ ելար գացիր,
Երագելու ու երգելու ալ ի՞նչ մընաց.
Սիրտըս ծաղկի հողէ թաղար մ'եղաւ փըշրած,
Երբ գարնան հետ ու վարդին հետ ելար գացիր...

VI

Ցերեկն իր աչքն ահա խըփեց վերըստին,
Ու իմ սրտի անապատին մէջ ծարաւ՝
Յիշատակըդ՝ առուակի մը կարկաչին
Ու տըտմանուշ աստղերու պէս արթընցաւ:

Գիշե՛ր եւ սէր եւ տըրտիւն լոյս աղօտ.
Փոստուաներ կուգան թափիլ ուսերուս.
Աղջըկայ մը վարսի բոյրին եմ կարօտ,
Բոյր մ'որ՝ չունի ո՛չ մէկ ծաղիկ, ո՛չ մէկ բոյս:

Սիրտըս՝ ծեծուած տըղեկի մը պէս կուլայ,
Յաւէտ կառչած տենչանքներուն իր յիմար.
Այս ընդարձակ աշխարհին մէջ, ա՛հ, չըկա՞յ
Նըշոյլ մը լոյս, քա՛ց դըռնակ մը ինձ համար:

Բազուկներըս ծալած կըծփիս տըտմագին,
Ծառի մը յեց՝ մահուան վըրայ կը խորհիմ.
Կարօտս յանկարծ կ'ըլլայ մըրափ մը հեշտին,
Ու քու սէրը՝ երագն անոր մըտերիմ...

VII

Պուրակի մը մէջ ամայի՝
 Լըֆուած քափուր խրնիք մը կայ,
 Ամէն անգամ հովն երբ փըչէ,
 Զերք հերարձակ որբեայրի՝
 Ուտի մ'անոր վըրայ կուլայ:

Լուսամուտներն փակուած ամուր՝
 Արեւն անգամ չի՝ քափանցեր.
 Լուռը մեռել՝ խաւարը կոյր
 Հսկումի է այնտեղ կեցեր:

Պուրակն է ան հոգւոյս մըքար,
 Սիրտըս՝ խրնիքն այդ անբընակ.
 Ամէն իրիկուն երբ որ մըքնէ,
 Յիշատակըդ սըգաւոր ծառ՝
 Կ'ըլլայ սէրդ ալ վըրաս լուսնակ...

VIII

Առաւօտեան երկնակամարն է տըմոյն.
 Կարօտ աստղ մը՝ հոն կը դողայ միսմինակ.
 Օ՛հ, գրկանքի տառապանքն այս քու սիրոյն,
 Որ արեւին հետ կ'արթննայ կրծքիս տակ:

Արշալոյսը քոռմած ծաղիկ է յոյսի.
 Ամէն ծաղկի աչք՝ արցունքով է լեցուած.
 Առուակն անգամ հիմա լալէն կը հոսի,
 Ու կը ցաւի հոգւոյս վերքը՝ կարմըրա՛ծ:

Առաւօտեան երկնակամարն է քափո՛ւր.
 Կարօտ աստղ մը՝ հոն կը դողայ միսմինակ.
 Երիտասարդ կեանքս՝ երգ մը կ'ցկըտուր,
 Սրտիս սէրը՝ կոկոն մընաց կրծքիս տակ...

IX

Մի՛ ըսպասեր, յաւերժական գիշերն անլոյս՝
 Մինչեւ իջնայ աչերուս,
 Եւ կամ մինչեւ մարի՛ ձայնըս՝ անհունին մէջ,
 Քե՛զ կանչելէն մինչեւ վերջ:

Մի՛ ըսպասեր, մինչեւ դադրած սրտիս ծալէն
 Բագուկներըս, ու լալէն
 Գաս ձօնելու սէրըդ՝ գերք մում ու ծաղկեփունջ,
 Սիրահարի մը անշունչ:

Երանութեան տո՛ւր բաժակն ինձ, որ արբեմա՛մ
 Քանի կեանքն է քաղցրահամ,
 Եւ կամ այժմէն վերցուր նետէ՛ գիս գերեզման՝
 Մեռնի՛մ, մոռնամ ամէն բան...

X

Երբ կրծքիս տակ մարի՛ կեանքի բոցն ըսպիտակ,
 Ու տարածեն գիս մումի մը արցունքին տակ,
 Գուցէ պիտի գաս ու գըքաս այդ անյարիբ
 Մարմնին վրայ՝ որ օր մ'այնքան կը սիրէիր:

Այդ խնկաբոյր տրտմութեան մէջ՝ պիտի նայիս
 Տըժգոյն ճակտիս, խուփ աչքերուս, շնչատ կրծքիս,
 Ու կսկիծէն պիտի փրլի սիրտըդ մէկէն,
 Երբ դագաղիս կափարիչը ընդմիշտ փակեն...

Ա Ն Ո Ր

I

Թող նա ըլլայ անուշ ջրրի ակ բըխում,
Թող որ ըլլամ ապառաժի կուրծք մ'ալ ես,
Կարկաչելէն վազէ վըրաս ու փաղփում
Ջրվէժ մ'ըլլայ՝ հոսի յաւէտ վըրայէս...

II

Ամէն քաղցր ու գեղեցիկ ու վեհ բան՝
Կը մեծնայ լուռ ու խնամփով՝ յամբօրէն.
Սերմերը, տե՛ս, ամբողջ գարուն մը կ'առնեն
Կազմելու տունկ, ծաղիկ ու հունտ հոտեւան:

Բոլոր սիրուն տարրերը մայր բընութեան՝
Լուռ, խընամփով ու յամբօրէն կը մեծնան.
Տունկ, ծառ, ծաղիկ, իրիկուան աստղն ըսպիտակ,
Ու քու սէրը՝ երիտասարդ կրծքիս տակ...

III

Սրտատըրուփ հանդիպեցանք ու սիրեցինք երբ զիրար՝
Անձնըւէր,
Երկինք՝ լոյսի ու ըսպիտակ ամպերու մէջ կը ծըփար,
Գարուն էր:

Ու մեզ համար գարունն եղաւ առատածեղն ու բարի՝
Մօր մը պէս,
Դիշերին մէջ վառեց մոմեր, սրփռեց քուրմունք յամպարի,
Օրրեց մեզ:

Գրկըւեցանք ու ժպտեցանք ու լացինք մենք այն ատեն՝
Միասին.
Օ՛ր՝ Մայիսի անուշ օրեր՝ որ ըշտապով կը վազեն
Անցեալին:

Ինչո՞ւ լալէն հըրածեշտ տանք այն օրերուն՝ որ պիտի
հուսափին.
Կեանքն՝ այդպէսով խորունկ ու սերտ չափ կ'ընծայէ մեր սրտի
Տըրփին:

Մեր առջեւէն՝ հիմա յստակ ու խաղաղիկ կ'ընթանայ
Հարթ համբան,
Ու կաթոգին, գորովագին կը թրվըռայ մեր վրայ
Լոյսն Աշնան...

Հ Ր Ա Շ Ք

Ինչպէս սիրոյ ըսպատդ
Կին մը լուռ ու անհամբեր,
Աշխարհն հագած քոյր ու ցոյ՝
Արշալոյսին կ'ըսպասէր:

Կրծքին վրայ գիշերուայ՝
Ցուլն առաջին կը դողար,
Ինչպէս կեանքի ու մահուայ
Միջեւ՝ հոգի մը մոլար:

Մինչ ադամանդ աստղն յետին,
Ծովն ինկած մէկ փաթիլ ձիւն,
Կամ ցոյ մ'աչքին մէջ լոյսին,
Կը քրքրուար նըւադուն:

Անուշ՝ ինչպէս քագուն սէր,
Ոսկէ մըրափ ու յըղի,
Կ'արքննային կոկոններ՝
Երագով շաղ ու շողի:

Լուսածուփ ու խնկարոյր,
Մըքնուորտն էր սրբագան,
Անխօս մանկան կցկըտուր
Յամբ աղօթքի մը նըման:

Երբ հաւկիթի մը նեղէն՝
Թռչնիկ մը բոյն սահեցաւ,
Ու երկունքոտ խրնիքէն՝
Ճըչաց մանկիկ մը անձկաւ...

Օ Ր Օ Ր

Կեանքի սրբուակն հեշտալիր՝
Տամ շրթներուդ կաթոգին,
Երագներու խընկենին
Թոքունմ վըրադ՝ քննացի՛ր:

Եղիր անլաց, զաւակը՛ս,
Եղիր բարի ու սիրուն,
Ինչպէս պոր մը՝ լընակի
Կրծքին վըրայ երագուն:

Խանձարուրի մէջ դալար՝
Դու կոկոն մը անապակ,
Կեանքի քալսիծ մի՛ գիտնար,
Վաղուան ծաղիկ ըսպիտակ:

Իսկ երբ մեծնաս՝ հեռանաս,
Ու քեզ կսկիծ վիճակուի,
Թող այն ատեն մայրիկիդ
Աղօթքն՝ հոգւոյդ փաթե՛րի...

ՕՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երկնակամարն հոն երբեք միապաղաղ կապոյտ չէ,
Բայց պննրւած ցանուցիւր կաթ ամպերով ծով առ ծով.
Բընութիւնն հոն մէկ ձեռքով բարձրը լեռներ կ'արծըթէ,
Մինչ միւսովն անսահման դաշտեր կ'օրհնէ կանաչով:

Աշխոյժ են հոն այր ու ծեր, ձեռքնհաս ու իմաստուն,
Եւ կիներն են ծառերու նըման տոկուն ու չըփնաղ.
Հոն աղջիկներն են գարնան քնքուշ հողին պէս հասուն,
Ու մանուկներն առողջ են, հեգահամբոյր քայց անվախ:

Անդուլ ցանող ու հընձող, երջանիկ են հոն մարդիկ,
Որոնք ունին պաղպաջուն առուակներու հին գինին,
Մարմանդներու անըսպառ կենսաւէտ միրգն ու հատիկ,
Ու լեռներէն հերարձակ վագոզ հովերն հեշտագին:

Թէեւ հիմա լեցուն են ամբարներն իմ լիառատ,
Ու քէեւ տունս այցելող բարեկամներ ալ շատ կան,
Օ՛հ, զրկւած այդ ազուր երկրամասէն հարազատ,
Դարձեր եմ ես մենաւոր, քաղց ու անտուն մուրացկան...

ԳԻՒՂԻ ԿԵԱՆՔ

Մայր լեռներու գիրկն անդորր՝
Ուր մեր գիւղն էր ծըրարուած,
Կեանքն էր կեանքն այն դարաւոր՝
Որ պարգեւած էր Աստուած:

Առաւօտ ու իրիկուն,
Կոչնակներու մեղեդին՝
Գըքոտ խօսք մը շրթներուն՝
Կը ծփծըփար զըգուագին:

Աստուած կ'իջնար անձրեւով՝
Կ'ըլլար արտը ռսկի ծով,
Ու պապիկը կը պատմէր
Թէ մեր կեանքն է՛ն անուշն էր...

Մ Ի Զ Օ Ր Է

Միջօրէի իր լուսափառ գահէն կ'իջխէ
Արեւն հիմա ամենուրեք,
Մինչ հառաչի թել մը անվերջ
Կը պտուտփի ծառերուն մէջ:
Հեռուներէն երկրպագել կուգայ ամպ մը արփիապաշտ՝
Վիշապի մը պէս հեւալէն,
Ու յորձանուտ շուփն իր հըսկայ՝
Օճագալար կը պլլուի բըլուրներուն:
Բազէ մը գորշ՝
Այդ վիշապի կ'իյնայ թելէն փետուրի պէս,
Ու շրփոթած կարծես երկինքն ովկեանին հետ՝
Կը վարանի պահ մը առկալս,
Հապա նորէն ետ կը դառնայ տրտընջալէն:
Խոշոր ներմակ սարդ մը՝ անդին ճիւղէ ի ճիւղ
Կը հիւսէ իր մանուածապատ ցանցը փաղփում,
Մէյ մ'ալ նայիս լոյսէ թելով մը աննըշմար,
Կարծես թարշիշ մ'արեւին մէջ,
Վար կը կախուի օրօրուելէն շողշողագին:
Փունջ փունջ կարմիր կեռասներու շուփն քառած
Թռչնիկ մը՝ լուռ կը մըտածէ.
Զիւնասպիտակ թիթեռնիկ մը՝
Երբ առջեւէն կուգայ կ'անցնի անուշադիր,
Թաւալգըլոր դուրս կը նետուի թագըստոցէն
Ու սրդողած կ'ափսոսէ գայն ծաղկէ ծաղկէ.
Հալածանքի այդ միջոցին
Առկալս սարդի թելը նրբին՝
Կը հանդիպի թիթեռնիկի հատու թելին,
Ու տարաբաշտ
— Ծառաստուերի գիշերին մէջ գերթ գիսաւոր—
Սարդն ապշահար կ'իյնայ գետին:
Ըսկիւտները սոթթած պոչով՝
Գաղտագողի կը մօտենան կատակելէն
Ու անառակ տըղոց նըման՝ յանկարծ տեսնաս

Մագըլցելով բուններն ի վեր կաղնիներու,
Կը պահուրտին քրքջալէն:
Շունչն արեւի՝ հեղեղ հեղեղ
Հալած մեղրի պէս կը հոսի քամբաներէն,
Որոնց դալար արներն ի վար՝
Պիծակ, նըպուռ ու թիթեռնիկ,
Զիւ սըրինգներ ու թըմբուկներ աղմըկելէն՝
Կը նաւարկեն նաւակներովն իրենց ծաղիկ.
Մինչ լընալին՝ վարը հեռուն,
Սըրունգները կախած լընի գուլալ ջըրին՝
Ուռի մ'անշարժ կը մըրափէ:
Հանդիպակաց պարտեզին մէջ՝
Ուր ըսպիտակ աղանիներ սիրոյ բառեր կը թոթովեն,
Քնքնաշնչ-քնքնաշնչ հատիկներով գոգը լեցուն
Թըթեռնի մը՝ ագարակի վառեակները կը կերակրէ:
Անդին, քաննի փոթորկի մը մէջ կայծկլստուն,
Կով մը՝ անվերջ կը ծեծէ պոչն իր կողերուն:
Ու ու գառնուկ՝ փարախին շուրջ կը ցատկոտեն,
Զանգակներովն իրենց վըզի՝
Մեղեդիի թիթեռնիկներ թոցընելէն,
Որոնք, փափկիկ ձեռքեր անտես՝
Գուրգուրանով կը հաւաքեն օդին մէջէն ու կը փախչին:
Օ՛հ, այս շրթներն ու ապտակներն՝
Որ կը տեղան իմ երեսին.
Օ՛հ, սիրերգն այս՝ որ գովագին գեփիւռի պէս կը բաբախէ
Միջօրէին մէջ իմ սրտին.
Գալ հոյակապ ձեղունին տակ այս անտառին,
Ուր բընութեան էն սրտառուչ ու էն քնքնաշնչ
Շարժումները կը ծընանին,
Գալ ու սեղմել սիրտըդ՝ հողի դալար կըծփին,
Ու յանձնըլի մէկ միլիոն նըւագներու ալիքներուն,
Մինչ միբգերու բուրմունքը ջերմ՝
Կը տարածուի ու կը կախուի գլխուդ վերեւ...

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Արեւ, ձիւնհալ ու հողի հոտ.
Զոյգ մը նագար պարտէզին մօտ.
Հոռուողիւններ՝ սակառ սակառ
Պըտուղներու պէս կը թափին ծառերն ի վար:

Ծաղկին վըրայ ժըպիտ մը կայ,
Ու ժըպիտ մը սերմին վըրայ.
Հողին տակէն, օդին մէջէն
Մանուկ ձայներ՝ նոր կեանք ու նոր սէր կը կանչեն:

Միտքդ հիմա՝ ինչպէ՞ս կրնայ
Խորհիլ ցաւոտ կեանքին վըրայ.
Զեփիւռին մէջ սա հոտեւա՞ն՝
Արդեօք ինչպէ՞ս կրնաս լըսել կանչը Մահուան:

Արեւ, ձիւնհալ ու հողի հոտ.
Խոււր մը գառնուկ առուակին մօտ.
Հոռուողիւններ՝ սակառ սակառ
Պըտուղներու պէս կը թափին ծառերն ի վար...

ԿԱԼԻ ՄԻՋՕՐԷ

Գետակն՝ յղկւած արծաթի նման՝
Կ'երկարի հեռուն, գով ու փալփրում.
Մինչ միջօրէի գոլին մէջ կ'եռան
Տրտում տերեւներն արտի ծառերուն:

Արտի մանգաղուած խոտեր դեղնորակ՝
Կը փըշրին տըղուն տըրեխներուն տակ,
Որ այժմ լըքած կամն ու գերանդին՝
Կ'երթայ գետակի հըմայիչ կանչին:

Մերկ է պատանին հիմա գետին քով,
Մորթն ամբողջ ծեփուած արծաթ փրփնփով.
Արեւով թրծուն մարմինն ոսկեթոյր՝
Տիպար այր մարդու արձան մ'է արոյր:

Յանկարծ կը նետուի տըղան՝ գլխիվար,
Գետը կը նեղփի, ու սարսափահար
Բաղերն եզերփի՝ ջուրը կը թափին.
Գետն՝ ալիք ալիք կը բախի ափին...

ԿԱԼԻ ԳԻՇԵՐ

Հեռուներէն հովիկն եկաւ ու փափկօրէն
Հորիզոնի շափիւղագարդ ցանկապատէն,
Վարդի մը պէս՝ վերջալոյսը թոքուեց գետին,
Ու առուներն թերթերն անոր առին տարին:

Երկրագործի ֆրոնաքաթաւ դէմքով լուսինն,
Ոսկեգիսակ ցորեններու խուրճ մ'իր ուսին՝
Թոյլ ու կըքոտ կը քարճրանայ բլուրն ի վեր,
Մինչ հապըշտապ չորս ծագերէն՝ խումք՝ խումք աստղեր,
Կալի կայտառ տըղոց նըման տուն կը վագեն,
Որոնց ոտքի փռչին կ'իջնայ ծփծրփալէն,
Կը տարածուի՝ ու յամբօրէն կ'ըլլայ գիշեր...

ԿԱԼԻ ԻՐԻԿՈՒՆ

Վերջալոյս ու վերջալոյսի լըռութեան մէջ,
Ծերուկ մը ու իր սայլը ու գոյգ մը գոմէշ:

Սայլի նոինչն ու գոմէշի բառաչն ինքնին,
Ու ծերուկի երգին հետ բամբ,
Մեղեդի մը չէ հեշտալուր.
Սակայն, երկինք՝ վերջալոյսովն իր վարդաբոյր՝
Անմահութեամբ
Քաղցրացուցեր ու պններ է գայն լիովին:

Վերջալոյս ու վերջալոյսի լըռութեան մէջ,
Ծերուկ մը ու իր սայլը ու գոյգ մը գոմէշ...

ԱՐԵՒՄԱՐ

Անձրեւէն վերջ՝ արեւմար.
Ծովին վըրայ ծիածան.
Ծառերէն կախ՝ անհամար
Ոսկի օղեր կը շողան:

Կ'իյնայ կանքեղն արեւի՝
Ծիածանը կը փակուի,
Ու թութակի փետուրով՝
Կը ֆնֆռանայ դաշտ ու ծով:

Գիշերն ապշած ու գինով
Ըզգիլսանփէն այս ծըփին,
Մէկ միլիոն աչերով
Վար կը նայի ժպտագին:

Ա՛, աստղն անգամ սուտակէ
Գեղեցկութիւնն իր թրթռուն՝
Փողոցի սա փոքրագոյն
Լընին մէջ իսկ կը ձրգէ:

Ոսկեղէն պահ անվրդով.
Պատին նեղքը թառած՝ սա
Մէկ ծղրիթի ծնծղայով՝
Տիեզերք մը կը ցընծայ...

ՅԻՇԱՏԱԿ

Վերյիշումի մօրենն ոսկի՝
Անյուսութեան այս գիշեր,
Իջաւ նորէն իմ կրծքի
Սալին վըրայ կարեւիւր:

Վաղուց թռումս երագներ՝
Մարմին առին վերըստին,
Փունջ մը ծաղիկ լուսահեր՝
Կապուած թելովն իմ սրտին:

Կարն պահիկ մը լիայոյս,
Ծափող թւեր մանկութեան,
Փոքրիկ երգ մը նըրբահիւս,
Համակ փշրած յաւիտեան:

Պըզտիկ կոյտ մը սըգալի՝
Տարիներով անխափան,
Թափած անմեղ արցունքի
Հին կաթիլներ՝ դեռ վըրան...

ԱՇՈՒՆ

Երբ ծառերէն, ծաղիկներէն,
Գօս քերթիկներ քափին գետին,
Ու քոչնիկներն ամէն լըժեն
Բոյներն իրենց՝ աշնան հովին.
Արեւն անգամ երբ անձնատուր
Ըլլայ ձիւնի փաթիլներուն,
Մի՛ տժգունիր, մի՛ դողար դուն,
Այդպէս յուշիկ մեռնող սիրուն
Կեանքին համար՝ մի՛ արտասուեր:
Աշխարհն ունի փուշ ու ծաղիկ,
Կեանքը՝ կսկիծ, ժըպիտ ու սէր.
Վարդը կրնայ քոռմիլ լըռիկ
Ու քախիծը սըգալ, կանչել.
Բայց խուլ ականջն՝ ալ չի լըսեր.
Դադրած սիրտը չի՛ կսկըծար.
Շնչհատ կուրծքը՝ չի հառաչեր,
Ու փակ աչքը երբեք չի լար:
Բաղեղը, տե՛ս, կը փաթթըւի
Աշտարակի փըլատակին,
Նիրհել գիտէ ծառը մեկին՝
Վերջիշումի գիրկն երազին:
Մի՛ լար երբեք, կեանքն է հեշտին
Բայց մահն օրէնք. քող տըստօրէն
Ծաղիկներէն ու ծառերէն՝
Գօս քերթիկներ քափին գետին...

ՏԺԳՈՅՆ ԱՂՋԻԿ

Մի՛ լար, տժգոյն աղջիկ, մի՛ լար.
Սէր ու վարդի օրերն՝ այդքան,
Այդքան միայն կը դիմանան.
Կեանքն՝ երազէ մը կը բացուի,
Նոյն երազովն ալ կը գոցուի.
Մի՛ լար, տժգոյն աղջիկ, մի՛ լար:

Մի՛ լար, տժգոյն աղջիկ, մի՛ լար.
Նըման ժըպտի օրերուն սին՝
Լացի օրերն ալ կը ցնդին,
Երբ անգամ մը դռնէն անտես՝
Աչքերըդ փակ՝ ներս կը մտնես.
Տժգոյն աղջիկ, մի՛ լար այդպէս...

ՈՐՍԸ

Փըշրած թեւերն ա՛լ անկարող թափ տալու,
Թռչնիկն ինկաւ՝ վագեց մինչեւ թռփին տակ,
Ու ապշահար գարկաւ թեւերն իրարու՝
Այդ ահարկու պատահարին անգիտակ:

Անուշ աչերն յառած՝ դիտեց թեւնիվար
Վագող խոշոր՝ տաֆ կաթիլներն իր արեան,
Որոնք թախծոտ շըշուկներով՝ յամբարար
Կը կաթէին գօս տերեւի մը վըրան:

Իրիկունը սըգաւորեց դաշտ ու լեռ.
Որսորդն ուրախ ա՛լ գիւղ դարձաւ գոհունակ.
Սիրած թռփին ներքեւ ինկած կարեւիէր
Այդ թռչնիկը՝ մընաց մահուան հետ մինա՛կ...

* * *

Ձմեռնային իրիկուայ այս թախծոտ պահուն,
Երբ մարդ կ'ըլլայ արտասուելու շատ ընդունակ,
Հեռուն կեցած քեզ կը դիտեմ, թըշուառ թըռչուն,
Որ կը ճըչաս ինկած ձիւնին վըրայ մինա՛կ:

Ձիւնին վըրայ բացուած փոսին մէջ այդ բոսոր,
Ի՛նչ կոտտանքով կը թըրվըռաս ու կը կտցես,
Թոթափելու ցուրտ մղձաւանջն այն ահաւոր,
Որ կը ճնշէ վըտխտ մարմնիդ ու կ'ընկնէ քեզ:

Ի՛նչ սրտառուչ պաղատանք կայ ու սարսափ կայ
Այդ կանչին մէջ, երբ երամ մը՝ գըլխուդ վերեւ
Գուրգուրագին կը սաւառնի ու խոյս կուտայ,
Ձըգելով քեզ դարձեալ մինակ ու հեւ ի հեւ:

Եթէ գոնէ որսորդը քեզ սրտէդ զարմէր,
Օ՛ր մենաւոր ու վիրաւոր քնքուշ հոգի,
Ձմրան քամին պիտի օրրէ քեզ այս գիշեր՝
Մինչեւ փըշրած ոսկորներուդ ցաւն ամոքի...

ԼՔՈՒԱԾ ՄԱԿՈՅԿԸ

Իրիկուն է, տժգոյն արեւ ու սուգ աշման.
Ծեր քամիներ՝ լընին վըրայ կը դողդողան.
Մինչ լընափի ծառին կապուած մակոյկը հին՝
Ետ ու առաջ կը պըտուտփի հեծեծագին:

Ծեր քամիներ՝ լուռ ու տըտում գայն կ'օրօրեն.
Ուռին կուլայ տերեւներն իր՝ անոր վըրայ.
Ուռենիէն՝ սարդ մը ներմակ ֆողել կ'իջնայ
Թիւերն անոր՝ խաչածեւուած յաւերժօրէն:

Այժմ այդպէս լըփուած լընի գիրկը մըքին,
Կողերն անոր՝ օրէ ի օր պիտի փըտտին,
Մինչ մամուռը՝ պիտի պնէ գմբուխտով գայն,
Շիրմի վըրայ ծաղիկ ցանող ձեռքի նըման...

ԴՈՒ ՉԵՍ ԳԻՏԵՐ

«Դու չե՛ս գիտեր, լաւ է լըռես.
Տե՛ս, տակաւին շատ պզտիկ ես.»
Ըսին ինծի՝ ինձմէ մեծեր,
Ճակատս երբ դեռ խորշում չունէր:

Ճակատս երբ մէկ խորշում ունէր,
Ըսին ինծի՝ ինձմէ փոքրեր.
«Չես հասկընար, լաւ է լըռես.
Տե՛ս, բաւական ծերացեր ես...»:—

Վ Ա Ր Ք

Իր հոգիի գեղեցկութիւնն աննրման՝
Գրքոյկի մը մէջ գըրեց ան բառ առ բառ,
Բայց այն ատեն միայն կարդաց զայն աշխարհ,
Երբ տարաբախտ տըղան իջաւ գերեզման...

ՈՐԲՈՒԿԸ

Կեանքը պալատ՝ դրբան առջեւ մընացի.
Կրծքիս խորը սիրտըս անգամ կը մըսի.
Խռչոյր խռչոյր արցունքներըս աղտաղտին՝
Թարթիչներէս դեռ չի կաթած կը սառին.
Օ՛, կեանքն՝ անցնող հարուստ մամբողջ փառապանծ,
Ես մուրացկան՝ սլընակս անոր երկարած...

Մ Ե Ն Է Ո Մ Ա Ն Ք

Մենէ՛ ոմանք արեւին հետ կը ժամանեն,
Ոտնաձայնովն իրենց՝ աշխարհ դըղըղելէն,
Եւ ուրիշներ կը ժամանեն միջօրէին,
Ու տարածամ ծաղիկներու պէս կը քոռմին.
Մենէ՛ ոմանք ալ կը հասնին գիշեր ատեն,
Երբ՝ աշխարհ կոյր ու ամէն դուռ փակ է արդէն...

Հ Ր Ա Ժ Ա Ր ՈՒ Մ

Հոգ չէ՛ քէ ե՞րբ եւ կամ ինչպէ՞ս խինդն ըսկըսաւ,
Թախիծն է որ կը սիրէ զիս ամենէն շատ.
Հոգ չէ՛՝ որո՞ւ սրտին վըրայ սէրս ուռնանայ,
Պիտի դառնամ դարձեալ կրծքին ես գիշերուայ:
Հոգ չէ՛՝ որո՞ւնն ըլլան աչերն այն գորովոտ՝
Որ կը սիրեմ խաւարին մէջ պահել ինձ մօտ,
Վերջ ի վերջոյ մահուան աչքին է որ նորէն
Պիտի դառնամ ու նայիմ ես յաւերժօրէն...

Ե Ղ Ի Ր

Դիտող աչքեր կան մըտերիմ,
Եղիբ հեզ ու անապական.
Եղիբ յաւէտ հաւատարիմ,
Քեզ վստահող հոգիներ կան:

Ոսոխին հետ, օտարին հետ,
Ամենուն հետ մըտերմացիբ.
Տո՛ւր ուրիշին ունեցածէդ՝
Ու տըւածըդ իսկոյն մոռցիբ:

Ամէն հեշտ բան՝ շուտ կը թռումի,
Եղիբ ուժեղ ու իմաստուն.
Անոր՝ որ վարդն էր սիրելի՝
Վարդի բուրմունքն է դառնութիւն:

Առանց լացի եւ ոչ մէկ բան
Կեանքի ըսկիզբ ու վերջ ունի.
Ցաւը ծընունդ կուտայ մանկան՝
Որ իր ցաւով պիտի մեռնի:

Կորուստէն վերջ ամբողջութեան՝
Կ'ըլլան բոլոր վիշտերն աղուոր.
Հոգերն ամբողջ կը փոքրանան,
Խըռով հոգին կ'ըլլայ անդորր:

Պահի վախճանն երբ տեսած ես,
Այնուհետեւ ամէն վայրկեան՝
Որ կը ծախսես գոհարի պէս,
Կ'ըլլայ քաժակ երանութեան:

Երակներուդ մէջ նոռողուն
Երգին՝ այսօր պատասխան տուր.
Վաղուայ տրտում գիշերն ի բուն
Պիտի նընջես յաւերժալուտ:

Քանի կեանքն է թարմ ու չըմաղ՝
Խըմէ անյագ, խըմէ գայն խոր.
Եղիբ հըպարտ, սէգ ու խիզախ,
Աստղերուն մէջ՝ խօս գիսաւոր:

Մոռցիբ անցեալն, ապրէ ներկան.
Վաղը գուցէ լալ ըստիպուիս.
Յիշէ որ այս նամբէն միայն,
Միայն մէկ հեղ պիտի անցնիս...

Վ Ր Ի Պ Ո Ւ Մ

Մատաղ կեանքի երագունակ ցամաքում վրայ՝
Ես անատակ, քոյլ ու անփոյթ ցամաքող եղայ,
Ու գարունն այն՝ որ պիտի գար ինձի համար,
Դարձաւ գընաց ուրիշներու պարտէզն ի վար:

Օրն արեւոտ, ցամաքում վրայ ծառ ու քոչնիկ,
Թափառումիս մէջ ես չեղայ ապերջանիկ,
Ու ամէն հեղ ժամն երբ կաղաց ցուրտ ու տժգոյն,
Քերթըւածներ փաթեցի ես իր ռոտերում:

Պէտք էր, անշուշտ, որ գրկէի ես պահն ուժգին,
Ինչպէս պարողն հարկ է փարի պարուհիին,
Ու հիմա ես կորսւած եմ յաւերժօրէն,
Բոլոր անունն նրան՝ որոնք կը տատամսին:

Օրուայ կարմիր շրթներն ահա կը տժգունին.
Ցուրտ անկողին մը կըսպասէ արեւմարին.
Օ՛հ կեանք ու վերք, ինչպէ՛ս գրկել ձիւն ու գիշեր,
Երբ քեզ համար գարունն երբեք չէ բողբոջեր:

Մատաղ կեանքի երագունակ ցամաքում վրայ՝
Ես անտարբեր ու անատակ անցորդ եղայ,
Ու գարունն այն՝ որ պիտի գար ինձի համար,
Դարձաւ գընաց ուրիշներու պարտէզն ի վար...

Վ Ա Խ

Դուրսը փոքորիկ՝ սաստիկ կը ձիւնէ.
Թախիծ կը յորդի ամէն անկիւնէ.
Այսպէս գիշերով սեւ ու սրգաւոր՝
Ո՞վ արթնցուց զիս երագէս անդորր:

Մոմ մը ձեռքիս մէջ՝ կը վազեմ վախէս
Դուռնս աւելի ամուր կը դաշտու,
Մինչ երկարելով բաց պատուհանէս՝
Ձեռք մը ոսկըրուտ՝ վրդիս կը փարի
Ու մոմը ձեռքէս կ'իյնայ կը մարի...

Փոքորկոտ գիշեր՝, որ կը կոչենք կեանք.
Օհ, դու մըղձաւանջ, անվերջ գառանցանք,
Վախով արթննալ անվրդով նինջէն,
Դողալ ձայներէն՝ որ քեզ կը կանչեն,
Ու վախով մտնել անկողին նորէն...

Ծ Ե Ր

Շարք մը համրիչ մատներէն կախ շարունակ,
Գիշերն ի բուն ակութիւն քով միս միմակ՝
Ծալապատիկ կը նըստի:
Անքեղին մէջ՝ բոց լեզուներ մի առ մի,
Հետըզհետէ կը մաշի՛ն.
Ո՛չ մէկ կարիք չի խըռովեր իր հոգին...
Այլ աշխարհէն վիրաւոր,
Զոյգ մը արցունք աչքերուն մէջ իր պըղտոր,
Ամէն գիշեր՝ ակութիւն քով անտարբէ՛ր,
Հին յուշերով տարութեր
Կը նըստի ան միս միմակ,
Շարք մը համրիչ մատներէն կախ շարունակ...

Ձ Ի Ի Ն Ի Գ Ի Շ Ե Ր

Խոր ու ներմակ գիշերն է այս ճրմեռուայ.
Վառէ՛ կըրակն ու թող կայծեր ոսկեծին՝
Պլպըլալէն ինչպէս խումբ մը փոստուայ
Բուխերիկի գիշերնիվեր թռչըտին:

Մայրիներու բարդէ կոնդերն հոտեւան.
Զիւնի գիշերն երբեք գիշեր չէ նինջի.
Դուրսը, ձիւնի տարափին տակ անսահման՝
Գիւղն ահաբեկ շիրմի նըման կը հանգչի:

Ընթերցումի գիշերն է այս անվրդով.
Բա՛ց ու թերթէ փոշոտ գրքոյկն անցեալի.
Խօսէ՛ հինցած, մոռցած բառեր հոգեթով,
Ու թող անցեալն անգամ մըն ալ փալփըլի:

Վերյիշումի գիշերն է այս մըտերմիկ.
Առ ու նայէ լուսանկարիդ մանկութեան,
Տե՛ս ինքզինքդ անգըթօրէն գեղեցիկ,
Ու թող ծերուկ լարերն հեղ մ'ալ թրթըռան:

Անպատասխան հարցումներու պահն է այս.
Վառէ՛ կրակն յիշողութեան ակութիւն,
Անգամ մըն ալ առկայծ տենչանք ու երազ՝
Թող հոգիիդ գիշերին մէջ թռչըտին:

Ժամացոյցի բռնէ թեւերն որ կենան.
Գիւղն է շիրիմ բայց չես գիտեր թէ ինչի՞.
Պապի՛կ, վառէ՛ կոնդերու դէզն հոտեւան,
Զիւնի գիշերն երբեք գիշեր չէ նինջի...

Ն Ա Ի Ը

Ակութին մէջ՝ կոնդեր կ'այրին
Արեւմարի երանգներով,
Ու բաց սաղմոս մը իր ծունկին՝
Կը մըրափէ պապն անխըռով:

Ճըրագի մը լոյսը տըրտում՝
Կ'իյնայ արծաթ մագին վըրայ,
Պապն երագի գիրկն անպատում՝
Տարտամ բռներ կը փըսփըսայ:

Մինչ մամիկի շըրջանակուած
Լուսանկարը՝ պատին վըրայ,
Նայուածքով մը հեզ ու զըքած՝
Անոր վըրայ կը գուրգուրայ:

Ա՛յ ճանճրացած քռոնիկն՝ անդին
Շընկիկին հետ կատակելէն,
Կ'երթայ փարիլ պապի վըզին,
Խնդրելու նոր հէֆեաթ մ'իրմէն:

Սաղմոսն յանկարծ կ'իյնայ գետին,
Կը բանայ պապն աչերն աղուոր,
Ու սեղմելով քռոն իր կրծքին՝
Կը յօրինէ հէֆեաթ մ'անոր:

Ու կը պատմէ, յօրանջելէն,
Պատմութիւնն այն ներմակ նաւի,
Որ պիտի գայ հեռուներէն՝
Ու պապիկը առնէ տանի...

Ե Ր Թ Ե Ի Ե Կ

Գալ կարօտովն՝ ունայն կեանքի բարձունքներուն,
Երթալ անոնց, երթալ յոյսով ու եռանդուն.
Երթալ զըւարթ՝ սիրոյ համար, լոյսի համար,
Սեւ սըգաւոր վերադառնալ դէպի խաւար:

Երթալ մինչե՛ւ ծիրանի ծովն անմահութեան,
Երթալ գինով, սրտի զարկով ու անասան.
Երթալ հարուստ, ըսպառելով հիւլէն յետին՝
Դառնալ սընանկ, անառագաստ նաւակով հին:

Թագուն դռնէն՝ գալ ու երթալ դարերն ի վեր.
Մանուկ երթալ՝ ետ դառնալ ծեր կամ կարեւէր.
Գալ ու երթա՛լ նոյն մամբայէն յաւերժօրէն,
Երթալ ու ու գալ՝ դուռն ետեւէն գոցել նորէն...

Վ Ի Ր Ա Ի Ո Ր

Ա.

Գիշերն՝ արիւն ու վառօդի մուլս կը բուրէ.
Խըրամներուն մէջ ո՛չ մէկ լոյս, ո՛չ մէկ շըշուկ.
Ա՛հ, լուսինը՝ սեւ շղարշով դաճաղ մըն է,
Աստղերն՝ այրի կընոջ դէմքեր սըգատամուկ:

Տերեւները՝ մանկան լեզուով զիս կը կանչեն.
Առուակն հեռուն՝ մօբըս ձայնով կը հեծկըլտայ.
Զիս կը կանչե՛ն ու կը լըսեմ շիրմիս մէջէն,
Մինչդեռ քամին՝ հողը բուռ բուռ վըրաս կուտայ...

Ա Ս Ո Ւ Պ Ը

Բ.

Լուսինն ամէն գիշեր կուգայ
Ու կը նըստի մեր տան վըրայ
Կատուի պէս. բուխերիկէն
Կ'իջնէ քամին մըլաւելէն:

Օ՛հ, չե՛մ կըրնար գիշերներն այս՝
Կռպերս իրար բերել, տըղա՛ս,
Գըլուխս հագիւ դըրած բարձին՝
Կը վըրնջէ ախոռէն ձին:

Աչքիս առջեւ ու գըլխուս մէջ՝ ամէն գիշեր,
Թշնամիներ կուգան քախիլ, վիրաւորներ
Արիւնաքամ՝ աղերսագին կ'իյնան գետին,
Փրփրած ձիեր կը կոխտտեն զանոնք՝ կ'անցնին:

Թնդանօթներ՝ այդ ջարդին մէջ անդռհական,
Կատրած հսկայ գամբռերու պէս կը մոըլտան.
Ես, որ երբեք գէնք ու բանակ չէի տեսեր,
Հիմա ի՞նչպէս կը գգամ ասոնք՝ ամէն գիշեր:

Ու տակաւին ինձ կը թըւի, որդեա՛կ, որ դուն
Ժըխորին մէջ կուգաս կանչել երկու անուն.
Անունն հարսիդ, որ կէս այրի մըն է արդէն,
Ու մայրիկիդ, որ ետ դարձաւ գերեզմանէն:

Սա աղջկան ու սա մանկան սիրոյն նորէն
Մայրդ ակամայ խուսափեցաւ գերեզմանէն.
Այլ յոգներ եմ, ա՛հ, շատ տըկար, եկո՛ւր տըղաս,
Տըղա՛ս, այս ի՞նչ սարսուռ էր՝ որ եկաւ վըրաս:

Հորիզոնէն ասուպ մ'իմկաւ,
Շընիկն ինչո՞ւ հաջեց անձկաւ.
յորանին մէջ՝ մանկիկն անուր
Ինչո՞ւ լացաւ հոնգուր հոնգուր...

Կ Ո Ր Ս Ո Ւ Ա Ծ

Գ.

Խորն ամայի անտառին,
Ուր թռչնիկներն ու առուակը ու քամին՝
Կը լացընեն քնքուշ սիրտը լըռութեան,
Ո՞վ է պառկեր անկենդան:

Խորն ամայի անտառին,
Ձեռքին մէկը՝ սրտին, մէկը երեսին,
Արի գինուոր մըն է ինկեր անկենդան,
Լընակին մէջ իր արեան:

Ո՞ր մայրն արդեօք խանդաբորբ,
Ո՞ր հարսն այրի, ո՞ր անմեղուկ մանկիկն որբ,
Դեռ կը սպասէ վերադարձին յաղթական՝
Այդ գինուորին անժաման:

Խորն ամայի անտառին,
Թռչնիկները ու առուակը ու քամին
Միայն գիտեն պատմութիւնը արիւնոտ
Այդ հերոսին անծանօթ...

ՈՐԲԵՒԱՅՐԻ

Դ.

Ակուրթին դէմ նըստած մինակ՝ ձեռքը ծոցին
Լուռ ու տըրտում կ'օրօրուի մայրն որքեայրի.
Վաղուց ցամփեր է իւղն ոսկի պատի լոյսին,
Ու կըրակի ցալքն ալ ահա կը մարմըրի:

Լուսնի շողեր ներս կը սահին ու կը տեղան
Ոսկեմըրափ մանկան վըրայ երագունակ,
Տալով անոր արտասուացող դէմքին շուշան՝
Կեանք ու մահէն հըզօր սուգ մը անօրինակ:

Յոյս ու լոյսի նշոյլներէն լըփուած նորէն,
Կը հակի մայրն իր մէկ հատիկ գաւկին վըրայ,
Որու դէմքի ալապաստրին մէջ լուսեղէն՝
Մեռած սիրոյ դիմագիծը կը թըրթըռայ:

Գըքոտ լուսնի շղարշն հիմա յուշիկ կ'իյնայ
Լուռ հեկեկող կընոջ գանգուր մագին վըրան,
Եւ վըդովուած որբուկն՝ իր մօր կըծփին վըրայ
Կուլայ մահուան թագուն իմաստն յաւերժական:

Մինչ թըմբուկով ու ռազմերգով երագային,
Լուսնասպիտակ նամբէն ի վար՝ գիշերն ի բուն
Լըռիկ կ'անցնի՝ ուրուականներն կարօտագին,
Հի՛ն, մոռցըւած պատերազմի բանակներուն...

ՀՍԿՈՒՄԻ ԳԻՇԵՐ

Գիշերն է լուռ ու մըքնոյորտն հեկեկուն.
Ժամերն՝ ահեղ նայուածքներով կը սողան.
Օ՛հ, մահուան դէմ փաշուած սեւ ֆօլն այս անհուն,
Որ պիտ' պատուի լոյս դաշոյնէն առտըւան:

Գիշերին մէջ՝ մէյմէկ մահուան առագաստ,
Մէկ միլիոն վրաններն են աննըրագ.
Ու կը խորհիմ, աստղերն այս չե՞ն անիմաստ,
Եթէ մահն հոս բարեկամն է մեր միակ:

Եթէ պէ՛տք է՝ որ անոնք մեզ ըսպանեն,
Ինչո՞ւ աշխարհն ու Աստուածն որ կը պաշտենք,
Ինչո՞ւ երկնի սա կամարը լուսեղէն,
Ու համբոյրն այն՝ որ ծընաւ մեզ ու զիրենք:

Ես չեմ կրնար նայիլ սա լայն կամարին,
Ուր բիւր աստղեր՝ անշէջ լոյսով կը ցնծան,
Յիշելով այն վըսեմ աստղերն մարդկային,
Որոնք կեանքի քիչ մը երկինք չունեցան:

Ինչպէ՞ս կրնամ երկինք նայիլ սա պահուն,
Ողջ անապատն երբ հայ արիւն կը բուրէ.
Երբ գըքասիրտ աստղերն հիւանդ են տժգոյն,
Ու լուսինը լերան վերել՝ վերք մըն է:

Գիշերն է լուռ ու մըքնոյորտն հեկեկուն.
Ժամերն՝ ահեղ նայուածքներով կը սողան.
Օ՛հ, մահուան դէմ փաշուած սեւ ֆօլն այս անհուն,
Որ պիտ' պատուի լոյս դաշոյնէն առտըւան...

ՁԱՐԱՆ ԳԻՇԵՐ ՄԸ

(Ա. Բաբայանի գրքի մասին գրելու համար՝ Գրականության մեջ)

Լրդուքիւնը կնքեց շրթներն իրիկուան,
Ու լեռներու ուսերն ի վար ըսպիտակ,
Գիշերն ինկաւ կընոջ մագի հանգումակ,
Ու փռուեցաւ ծագէ ի ծագ ցիր ու ցան:

Գիւղը՝ լեռան ըստորտունը կուտակուած
Դէզ մ'է կարծես մոխրաթաթաւ ածուխի,
Ուրկէ մուխի ու լոյսի հետ կը բլթի
Ժըխոր մ'անվերջ, — շան հաջոց ու մանկան լաց:

Խորհուրդ մը կայ այդ տուններուն շուրջ հիւսուած.
Շատ տըխուր է դիտել զանոնք հեռուէն,
Երբ դալկահար նըրագները կ'արտասուեն,
Մինչ ամէն ինչ ներմըկած է ու լըռած:

Մըտիր, հոգի'ս, քու տունդ է ան, մի՛ վախճար.
Ժամանակի ճիւղին ներքեւ անընդհատ՝
Խրնիքէ մ'ու նըրագի մը լոյսէն գատ,
Ալ անպատիր կարիք չը կայ մեզ համար...

* * *

Գիշեր է ու գիշերին մէջ խոր ու լըռին՝
Հովը կ'երգէ, կը փոքորկէ ու կը դողայ.
Ամպեր՝ թել թել ժապաւեցի պէս կը թըռին.
Ի՞նչ տըխուր է հովին երգը կէս գիշերուայ:

Ակուքին քով՝ անմըխիթար նստած մինակ,
Ուրուականներ՝ գլխու վերեւ պար կը դառնան.
Ուրուականներն իմ վշտերուն անգերեզման,
Ու տենչերուս՝ որ չի ծընած մեռան համակ:

Տժգոյն դէմքեր՝ քոցին մէջէն ինձ կը նային.
Մարած ձայներ՝ ականջս ի վար կը փրփրեսան.
Հեծկլտուք մը կայ ամէն մէկ պատի ետին,
Ու տըխրալի ոտնաձայներ՝ սրտիս վըրան:

Երագներ կան հին օրերու հեշտ ու աղու,
Որոնք՝ երբ կեանքն ըլլայ թախծոտ՝ կը մարմնանան.
Ու ոգիներ ժըպիտներու ու կանչերու՝
Որոնք կուգան աչքիդ առջեւ ու կը դողան:

Անցեալն արդեօք ինչո՞ւ երբեք չի խեղդուիր
Երբ կը նետուի մոռացութեան վիհն ովկեանին.
Որբեւայրի ուրուականներն այդ տարագիր՝
Մեռնելէդ վերջ անգամ պիտի յաւէտ ապրին:

Արեւն՝ ալ չեմ փնտռեր հիմա. աստղ մը բաւ է.
Կ'ուզեմ մընալ այս տրտմութեան հետ միամիտակ.
Ոչինչ ունիմ աշխարհին մէջ մարդաբընակ,
Ուր իմ կարօտ հոգին՝ անթաղ ուրուական մ'է...

Ի Ն Զ Պ Է՞ Ս

Ես որ լոյսի ու երկնքի տենչով ունայն՝
Թափառեր եմ կեղծ աստղերու փայլէն մոլար,
Եւ ունկընդրեր անձաներու կանչին միայն,
Ինչպէ՛ս երգեմ ու ի՞նչ երգեմ ցընծապատար:

Ես որ միայն լացն եմ լըսեր նօթի մանկան՝
Կրծքին վրայ իր տարագիր մօրկան օրհաս,
Ու լըսեր մօր տենչանքն իր հէ՛ք գաւկի մահուան,
Ինչպէ՛ս կրնամ ու ի՞նչ կրնամ երգել, տըղա՛ս:

Ինչպէ՛ս գիտնամ գեղեցկութիւնն անապական.
Ես որ միայն նետ ու անէծք ու վէրք գըտայ
Ծաղկաստանի համբուն վրայ գեղեցկութեան,
Եւ փըտութեան դէգե՛ր՝ կեանքի շեմին վըրայ...

Տ Ո Ւ Է Ք

Ինձ համար չէ ընտիր կեանքի հեշտ պողոտան.
Ես չեմ փընտոտեր հազար դռնով մարմար դղեակ.
Աստղ մը տըւէ՛ք ինձ արեւի լոյսին փոխան.
Տըւէ՛ք ինձի ծըղրիքներու փոշոտ նըւագ:

Տըւէ՛ք ինձի ակութի մը երգն հըրատապ.
Ծառերուն մէջ վայրագ քամին կէս գիշերուայ.
Պատուհանի փեղկին վրայ տեղատարափ
Ու մըտերիմ՝ հին գրգռյկ մը ծունկիս վրայ:

Ինձ համար չէ ընտիր կեանքի մեծ պողոտան.
Ես չեմ փընտոտեր հազար դռնով փարթամ դղեակ.
Աստղ մը տըւէ՛ք ինձ արեւի լոյսին փոխան
Ու թիթեղէ տանիք մըն ալ անձրեւին տակ...

Ն Ո Ր Տ Ա Ր Ի

Ծեր դարձինը զարկաւ վերջին մուրճը սալին,
Ու հըրաշէկ կայծի նըման՝
Կէս մը սեւցած,
Արեւն ինկաւ լերան ետին:
Մըշուշն եկաւ՝ թեւերն իր թաց
Պատուհանիս ապակիին ինքն անցաւ,
Ու հոլանի ըմբիշի մը նըման հըսկայ,
Փաթթըւեցաւ բըլուրներուն:
Տերեւներն իր յետին՝ յանկարծ թօթուեց բարտին,
Ու գերթ կըմալսէ՛ր հարճատելէն՝
Գըլուխն հակեց մինչեւ գետին:
Տինկ տանկ, տինկ տանկ գըթոտ կոչնակն հնչեց ժամուն.
Ամէն տինկ տանկ հոգւոյս վըրայ
Բալասանի կաթիլներու նըման կ'իջնայ:

* * *

Դըրացի տան պատուհանէն՝
Կարմիր լոյսի հառագայթներ դուրս կը թափին,
Դըրսի անբիծ ձիւնին վըրայ,
Ու մանկան մը լալօնին հետ՝ այդ տընակէն
Մերթ կը ծաղկի մեղեդի մը հոգեգըրաւ:
Օ՛հ, այս թրթռուն բալէներուն՝
Կը զգամ մէկիկ մէկիկ թռչնիլն երագներու,
Որ ընդերկար սընուցեր եմ ես ընդունայն:
Ալ չե՛մ հանչնար նըւագներու եղանակն այն՝
Որ կը շըրջի ծագէ ի ծագ դուրսը հիմա,
Ու չեմ կրնար անունը տալ ես այն մահուան,
Որ ծայտըւած՝ կուգայ զարնել ամէն դըրան:
Սակայն գիտե՛մ, որ սիրական խարտեաշ մագեր՝
Ժամէ ի ժամ՝ արագաբար կը ներմըկին,
Կը դանդաղի ու կը պաղի սիրտ մը տարփոտ,
Ու բաժակ մը լեցուն նեկտար կ'իյնայ գետին՝
Կ'ոչնչանայ:
Յոգնած աչերս յառած՝ ի գո՛ւր կուգեմ կարդալ.
Բառերն յանկարծ կը բռնկին՝ կը մոխրանան...
Ու դողդոջուն ծունկիս վըրայ՝
Կը գոցուի գիրքն իմաստութեան...

Ձ Ի Ի Ն Ը

Փաթիլ փաթիլ ձիւնը կ'իջնայ՝
Ծովի կննոտոս նակտին վըրայ .
Ամէն փաթիլ՝ ասուպ մըն է փողփողէնէջ,
Որ կը մարի՝ ծովի հեղուկ գիշերին մէջ :

Լուռ ու տրտում ձիւնը կ'իջնայ՝
Ծովի կննոտոս նակտին վըրայ .
Ամէն փաթիլ՝ երազ մըն է, նըշոյլ մը տե՛նչ,
Որ կը թռամի սրտիս ճմբան գիշերին մէջ :

Ձիւնն անդադրում դեռ կը տեղա՛յ .
Միթէ չե՞ս լար դո՛ւ ալ հիմա,
Վերյիշելով սիրելիներն այն մըտերիմ՝
Որոնք այդպէս, փաթիլ փաթիլ՝ իջան շիրիմ...

ԵԹԷ ՄԻԱՅՆ ԳԻՏՆԱՅԻՆՔ

Եթէ միայն գիտցածն անոնց գիտնայինք,
Որոնք կեանքի մամբայէն՝
Մինչեւ գիշեր փալեր են,
Ու մութ խորհուրդն այդ գիշերուան՝ նշոյթն
Եթէ միայն գիտնայինք :

Եթէ միայն դեռ չը հասած մանչնայինք,
Հանգըրուանը մըթագին՝
Սա ծաղկահիւս մամբային .
Կամ կատարը՝ սա նեղ մամբուն լեռնային՝
Եթէ միայն մանչնայինք :

Եթէ միայն, հոգի՛ս, այժմէն գիտնայինք
Թէ վերջ այսֆան գրկանքէն՝
Հոն խի՞նդ թէ վիշտ կայ նորէն .
Թագուն խորհուրդն այդ գիշերուան նշոյթն
Եթէ միայն գիտնայինք...

Ն Կ Ա Ր Ո Ւ Ի Լ

Անցաւ գարուն կեանքս վրտի՛տ՝
Անապատի ծոցն անջրբղի.
Թառամեցաւ դեռափրփ-իք-
Վաղուան ծաղիկն իմ նակատի:

Օ՛հ տեսեր եմ ես հալածանք.
Տեսեր եմ ո՛ր, բանտ ու կապանք.
Տեսեր եմ կեանքն էն դժնդակ,
Անապատի արեւին տակ:

Աստուած հոգւոյս մէջ մանկական,
Աղօթ-քնքով անգիտակից՝
Կանչեր եմ ես դաժան մահուան,
Որ նինչ բերէ իմ մայրիկիս:

Ու կռուեր եմ ես միսմինակ.
Ապրեր բոսկն էն բոցավառ
Տեսնելով սա բագուկիս տակ՝
Փախուստ տրուդ մահն յաղթահար:

Սիրեր եմ ես ու մերժուեր,
Մերժելով շահեր մեծ սէր.
Ամբողջ կեանքի խառնուրդ գինին՝
Խըմեր մինչեւ կաթիլն յետին:

Տե՛ս, երբեմնի սա մարմարեայ
Պատանեկան նակտին վըրայ,
Կեանքն՝ ամենուն աչքին դիմաց,
Խոր կննիւններ է փորագրած:

Հիմա, կուգեմ որ նըկարես
Դէմքս՝ ալեկոծ ծովու մը պէս.
Նըկարես զիս նակատաբաց,
Հակտիս վըրայ կեանքն ընկըղմած:

Արեան գընով շահուած կարմիր
Ըսպի մըն է ամէն կըննիւ.
Զէ՛, նըկարիչ, չէ չի դըպիս
Խորշումներուն իմ նակատիս...

Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ

Կիրակի է. խաչ հանելէն
 Ներս կը մըտնեմ ժամուն դըռնէն :
 Խորանին դէմ քաշուած քաշեայ
 Վարագոյրին առջեւ՝ հիմա
 Երաժիշտը ծունկի եկած՝
 Կը պաղատի «բա՛ց մեզ, Տէ՛ր, բա՛ց...»
 Զանգակատան կոչնակն արոյր՝
 Հեծկըլտուփուն իր տըխրալուր,
 Ու ծերունկներ՝ հծծիւններովն իրենց աղփուն,
 Կը ձայնակցին մեղեդիին այդ սրսըփուն :
 Կը ստուարանայ ու կ'երկարի՝
 Տըտում յորձանքն այս բարբառի,
 Ու վարագոյրն ծալլըւելով ալիք ալիք,
 Ալ կը բացուի գոց խորանի դէմքն երջանիկ :
 Արծաթ լոյսեր հիմա տակաւ կը բողբոջին .
 Ականակուռ շուրջառն ուսին՝ քաղը գըլխին,
 Լո՛ւռ կ'աղօթէ պատարագիչ քահանան ծեր,
 Մինչ սարկաւագն ինչպէս քիթեռ՝
 Ամէն անկիւն ու լոյսի շուրջ քրվըռալով,
 Խունկ կը թօթուէ իր բուրվառով :
 Բուրումնաւէտ շունչն այդ ծաւի,
 Գաղջ օդին մէջ կը քաւալի ու կը կախուի
 Օրհնէնքի պէս՝ մարդոց գըլխուն :
 «Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն...»
 Ու քահանան աջ բազուկն իր երկարելով՝
 Հոգիներուն կը ցըրցըքնէ սէր ու գորով,
 Մինչ ըսպիտակ մօրուքին տակ՝
 Կը փալփըլին աշմ ու սուտակ :

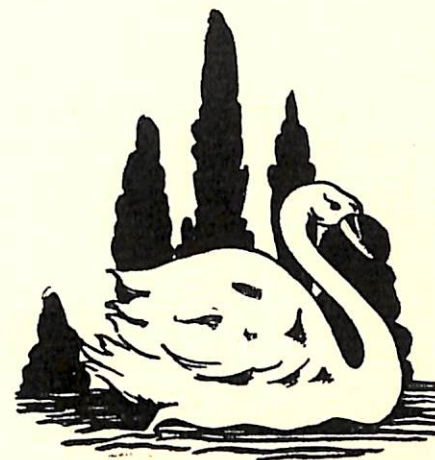
Բուրվառն անդին՝ խունկ կ'որոհայ .
 Բըշոց, ծնծղայ
 Միանըւագ կը հեկեկան,
 Ու գերթ աղօթք՝ հեղեղ հեղեղ
 Սիւներն յանկարծ դէպի ձեղուն կը բարձրանան :
 Շըրջանակուած աշտանակի բուրգով լուսեղ,
 Աստուածամօր պատկերն հիմա՝
 Կարմիր վարդի պէս կ'երեւայ
 Թաց աչքերուս,
 Ուր միւռնի կաթիլ մըն է մանուկ Յիսուս .
 Ամբիծ կայլակ մ'արտաստի՛
 Որուն մէջէն կը տեսնուին
 Անմահութեան եօթը գոյներն ու ինքն Աստուած...

* * *

«Սիռնի որդիք, զարթի՛ք,
 Հարսին լուսոյ տո՛ւք աւետիք...»
 Սա աղջիկը՝ կեցած հեռուն,
 Ի՞նչ մըտածեց ու մըրմընջեց միշդ այս պահուն,
 Որ դողդոջուն ձեռքը տարաւ կրծքին փափկիկ
 Ու ըսկըսաւ համբել վըզի մարգարիտներն հատիկ հատիկ :
 Վեր դարձուցած շուշանային դէմքն իր աղուոր՝
 Կը պաղատի տըղեկ մ'իր մօր .
 «Օ՛հ, վերցուր զիս, գըրկէ՛ մայրիկ, շատ պըգտիկ եմ,
 Վերցո՛ւր զիս որ ես ալ տեսնեմ...»
 Ու բարետեմն այդ մանկան պէս՝
 Կը մըրմընջէ ձայն մը ներսէս,
 Աշխարհային մըշուշներու մէջ կորսըւած,
 Շատ փոքր եմ ես, վերցո՛ւր Աստուած,
 Վերցո՛ւր զիս որ տեսնեմ կապոյտ
 Խորհուրդները բարձունքներուդ...

ԾՈՎԻ ՏԵՆԴ

Զիս ընդունելու համար՝ այս գիշեր
 Ծովն է զարդարուեր նոր հարսի մը պէս,
 Ու մուշկի քոյրով՝ մըքնուորտն օծեր:
 Այս պահուս՝ հըզօր ու մեծ կը զգամ ես.
 Կուրծքս՝ անմահութեամբ կը լեցուի յուշիկ,
 Ու անջըրպետի չորս անկիւններէն՝
 Կը շնչեմ կեանքն ու մահն ալիք ալիք:
 Այս գիշեր պիտի ժայռի կատարէն
 Նետուիմ գըլխիվար գըրկին մէջ ծովուն,
 Ու գըլխուս ներքեւ փըշրեմ լուսընկան՝
 Հոն ալեակի մը մագիւն մէջ ծըփուն,
 Եւ այնուհետեւ կամֆով անսասան՝
 Ծովը պատռելէն նուրբ մետաքսի պէս,
 Պիտի լողամ ու լողամ, մինչեւ որ
 Հասնիմ ու քաղեմ աստղեր դէզ առ դէզ:
 Ծովի գիշերին մէջ գերք գիսաւոր՝
 Հետքս քարշ տալէն շաւիղ մը արծաթ,
 Կեանքի անըստոյգ ակին ի խնդիր՝
 Ծագէ ծագ պիտի շըրջիմ անվըհատ:
 Անդունդն անյատակ ու անծայրածիր՝
 Ռտփերուս անդուլ հարուածներուն տակ,
 Պիտի դըղրդեմ քըմբուկի հանգոյն,
 Եւ քամբուս վըրայ՝ կարմիր ու ներմակ
 Աստղերու քառած պոքեր երագուն՝
 Պիտի վախցընեմ հանոյքիս համար:
 Իմս է ծովն, իմս է երկինքն այս գիշեր,
 Ու քակատագրիս տէրն եմ ես արդար.
 Զըդի ամէն քեւ, ամէն մէկ դնդեր՝
 Կուրի տենդով կը դողայ մորքիս տակ:
 Ահա ծովն, ահա քամբաս ըսպիտակ,
 Ու ես՝ իմ հուժկու հոգւոյս հետ՝ մինակ...

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
1. Անոր	18
2. Արեւմար	30
3. Աշուն	32
4. Ասուպը	46
5. Գիւղի կեանք	23
6. Գարուն	26
7. Դու չես գիտեր	36
8. Եղիբ	38
9. Երթեւեկ	45
10. Եթէ միայն գիտնայինք	55
11. Թերթիկներ	36
12. Ինչպէ՞ս	52
13. Լեռնածառ մակույկը	35
14. Ծեր	42
15. Ծովի տենդ	60
16. Կալի միջօրէ	27
17. Կալի իրիկուն	28
18. Կալի գիշեր	29
19. Կորսուած	47
20. Հրաշք	20
21. Հրաժարում	37
22. Հսկումի գիշեր	49
23. Զինի գիշեր	43
24. Զմբան գիշեր մը	50
25. Զինը	54

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
26. Մթնշաղներ	12
27. Միջօրէ	24
28. Մենէ ումանք	37
29. Յիշատակ	31
30. Նախերգանք	7
31. Նաւը	44
32. Նոր տարի	53
33. Նկարուիլ	56
34. Ողբ	11
35. Որսը	34
36. Որբուկը	37
37. Ողբերգութիւն մը	46
38. Որբեւայրի	48
39. Պատարագ	58
40. Վերարկուն	10
41. Վարք	36
42. Վրիպում	40
43. Վախ	41
44. Վիրաւոր	46
45. Տժգոյն աղջիկ	33
46. Տուէք	52
47. Քիչ մը երկինք	8
48. Օրոր	21
49. Օտարութիւն	22

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0357763

55858

51

ԳԻՆ՝ ՄԷԿ ՏՈՒԱՐ